

ИНТЕГРАЛДЫҚ-ДИФФЕРЕНЦИАЛДЫҚ ТЕНДЕУЛЕРДІҢ
ЖАҢА ЖАЛПЫ ШЕШІМІ ТУРАЛЫ

Асанова А.Т.

Математика және математикалық моделдеу институты, Алматы, Қазақстан

E-mail: assanova@math.kz

Дифференциалдық теңдеулер теориясынан жәй дифференциалдық теңдеулер мен Вольтерра интегралдық-дифференциалдық теңдеулердің жалпы шешімі ұғымы белгілі. Аталған теңдеулердің жалпы шешімі әруақытта бар болады және оның көмегімен шешімнің қасиеттерін жан-жақты зерттеп, шеттік есептердің шешілімділігі, бірімәнді шешілімділігі шарттары орнатылады. Ал, Фредгольм интегралдық-дифференциалдық теңдеулері үшін жалпы шешімнің бар болуы мәселесі бірқатар қиындықтар туғызады. Атап кетсек, Фредгольм интегралдық-дифференциалдық теңдеуінің шешімі мүлде болмауы мүмкін [1]. Осыған байланысты, Д.Жұмабаев Фредгольм интегралдық-дифференциалдық теңдеулері үшін жаңа жалпы шешім анықтамасын енгізіп, оның қасиеттерін зерттеді [2].

Осы жұмыста интегралдық-дифференциалдық теңдеулер үшін енгізілген жаңа жалпы шешім анықтамасы мен оның қасиеттері қарастырылады. Жаңа жалпы шешім көмегімен интегралдық-дифференциалдық теңдеулер үшін шеттік есептерді зерттеу жолдары мен шешілімділік шарттары баяндалады. Сонымен қатар, жаңа жалпы шешімнің дифференциалдық теңдеулердің бірқатар кластары үшін шеттік есептерді шешуге пайдалану жолдары мен қолданыс аясы талқыланады.

$[0, T]$ аралығында Фредгольм интегралдық-дифференциалдық теңдеулер жүйесін қарастырайық

$$\frac{dx}{dt} = A(t)x + \int_0^T K(t, s)x(s)ds + f(t), x \in R^n, t \in (0, T) \quad (1)$$

мұнда $x(t) = (x_1(t), x_2(t), \dots, x_n(t))'$ - нөлшемді ізделінді вектор-функция, $A(t)$ - $(n \times n)$ нөлшемді $[0, T]$ аралығында үзіліссіз матрица, $K(t, s)$ - $(n \times n)$ нөлшемді $[0, T] \times [0, T]$ облысында үзіліссіз матрица, $f(t)$ - нөлшемді $[0, T]$ аралығында үзіліссіз вектор-функция.

(1) интегралдық-дифференциалдық теңдеулерінің *шешімі* деп $(0, T)$ аралығында үзіліссіз дифференциалданатын, теңдеулер жүйесін барлық $t \in (0, T)$ үшін қанағаттандыратын $x(t) \in C([0, T], R^n)$ вектор-функциясын айтамыз.

Δ_N арқылы келесі бөліктеуді белгілейік: $t_0 = 0 < t_1 < \dots < t_N = T$. $x(t)$ ретінде $t = t_p, p = \overline{1, N-1}$ нүктелерінде үзілісті болуы мүмкін, $[0, T]$ аралығында бөлікті-үзіліссіз функциясын анықтайық. $x_r(t)$ функциясы $x(t)$ функциясының $[t_{r-1}, t_r]$ r -ші аралығындағы сығылуы болсын, яғни $x_r(t) = x(t), t \in [t_{r-1}, t_r], r = \overline{1, N}$.

Оған қоса, егер $x(t)$ функциясы $(0, T)$ аралығында бөлікті үзіліссіз дифференциалданса және (1) Фредгольм интегралдық-дифференциалдық теңдеуін әрбір $t \in (0, T) \setminus \{t_p, p = \overline{1, N-1}\}$ нүктелерінде қанағаттандырса, онда оның $x[t] = (x_1(t), x_2(t), \dots, x_N(t))'$ сығылуларының жүйесі келесі интегралдық-дифференциалдық теңдеулер жүйесін қанағаттандырады

$$\frac{dx_r}{dt} = A(t)x_r + \sum_{j=1}^N \int_{t_{j-1}}^{t_j} K(t, s)x_j(s)ds + f(t), t \in (t_{r-1}, t_r), r = \overline{1, N}. \quad (2)$$

$C([0, T], \Delta_N, R^{nN})$ арқылы $x[t] = (x_1(t), x_2(t), \dots, x_N(t))$ функциялар жүйелерінің кеңістігін белгілейік, мұнда $x_r : [t_{r-1}, t_r] \rightarrow R^n$, үзіліссіз және кез келген $r = \overline{1, N}$ үшін ақырлы $\lim_{t \rightarrow t_r-0} x_r(t)$ сол жақ шегі бар, нормасы келесідей $\|x[\cdot]\|_2 = \max_{r=\overline{1, N}} \sup_{t \in [t_{r-1}, t_r]} \|x_r(t)\|$.

$x[t] = (x_1(t), x_2(t), \dots, x_N(t))' \in C([0, T], \Delta_N, R^{nN})$ функциялар жүйесі (2) интегралдық-дифференциалдық теңдеулер жүйесінің шешімі деп аталады, егер $x_r(t)$ функциялары (t_{r-1}, t_r) аралығында үзіліссіз дифференциалданса және (2) теңдеулерін қанағаттандыратын болса, мұнда $r = \overline{1, N}$.

λ_r параметрлерін $\lambda_r = x_r(t_{r-1})$ түрінде енгізейік, $r = \overline{1, N}$. Жаңа белгісіз $u_r(t)$ функциясын анықтайық: $u_r(t) = x_r(t) - \lambda_r$, $t \in [t_{r-1}, t_r]$, $r = \overline{1, N}$.

Егер (2) теңдеулер жүйесінде әрбір $[t_{r-1}, t_r]$ аралығында $x_r(t)$ функциясын $u_r(t) + \lambda_r$ қосындысымен алмастырсақ, параметрлері бар келесі интегралдық-дифференциалдық теңдеулер жүйесін аламыз

$$\frac{du_r}{dt} = A(t)(u_r + \lambda_r) + \sum_{j=1}^N \int_{t_{j-1}}^{t_j} K(t, s)[u_j(s) + \lambda_j] ds + f(t), t \in (t_{r-1}, t_r), r = \overline{1, N}. \quad (3)$$

Енгізілген параметрлер осы теңдеулерді төмендегі бастапқы шарттармен толықтыруға мүмкіндік береді

$$u_r(t_{r-1}) = 0, \quad r = \overline{1, N}. \quad (4)$$

(3), (4) есебі параметрлері бар интегралдық-дифференциалдық теңдеулер жүйесі үшін арнайы Коши есебі деп аталады. (2) интегралдық-дифференциалдық теңдеулер жүйесі (3), (4) параметрлері бар интегралдық-дифференциалдық теңдеулер жүйесі үшін арнайы Коши есебіне пара-пара болады. $X_r(t)$ матрицасы $\frac{dx}{dt} = A(t)x$ дифференциалдық теңдеулер жүйесінің $[t_{r-1}, t_r]$ аралығындағы біртегіс матрицасы болсын.

(3), (4) есебі келесі интегралдық теңдеулер жүйесіне пара-пара болады:

$$u_r(t) = X_r(t) \int_{t_{r-1}}^t X_r^{-1}(\tau_1) \sum_{j=1}^N \int_{t_{j-1}}^{t_j} K(\tau_1, \tau)[u_j(\tau) + \lambda_j] d\tau d\tau_1 + X_r(t) \int_{t_{r-1}}^t X_r^{-1}(\tau_1) A(\tau_1) d\tau_1 \lambda_r + X_r(t) \int_{t_{r-1}}^t X_r^{-1}(\tau_1) f(\tau_1) d\tau_1, t \in [t_{r-1}, t_r], r = \overline{1, N}. \quad (5)$$

Егер $u(t) = \sum_{j=1}^N \int_{t_{j-1}}^{t_j} K(\tau_1, \tau) u_j(\tau) d\tau$ десек, бірқатар есептеулерден кейін келесі түрдегі интегралдық теңдеулер жүйесін аламыз:

$$y(t) = \int_0^T M(\Delta_N, t, \tau) y(\tau) d\tau + \sum_{r=1}^N D_r(\Delta_N, t) \lambda_r + F(\Delta_N, t), \quad t \in [0, T], \quad (6)$$

мұнда $M(\Delta_N, t, \tau)$ өзегі, $D_r(\Delta_N, t)$ және $F(\Delta_N, t)$ төмендегі теңдіктермен анықталады:

$$\begin{aligned} M(\Delta_N, t, \tau) &= \int_{\tau}^{t_1} K(t, \tau_1) X_1(\tau_1) d\tau_1 X_1^{-1}(\tau), \quad t \in [0, T], \quad \tau \in [0, t_1], \\ M(\Delta_N, t, \tau) &= \int_{\tau}^{t_j} K(t, \tau_1) X_j(\tau_1) d\tau_1 X_j^{-1}(\tau), \quad t \in [0, T], \quad \tau \in (t_{j-1}, t_j], j = 2, \dots, N, \\ D_r(\Delta_N, t) &= \int_{t_{r-1}}^{t_r} K(t, \tau) X_r(\tau) \int_{t_{r-1}}^{\tau} X_r^{-1}(\tau_1) A(\tau_1) d\tau_1 d\tau + \\ &+ \sum_{j=1}^N \int_{t_{j-1}}^{t_j} K(t, \tau) X_j(\tau) \int_{t_{r-1}}^{\tau} X_j^{-1}(\tau_1) \int_{t_{r-1}}^{t_r} K(\tau_1, \tau_2) d\tau_2 d\tau_1 d\tau, \quad r = \overline{1, N}, \\ F(\Delta_N, t) &= \sum_{j=1}^N \int_{t_{j-1}}^{t_j} K(t, \tau) X_j(\tau) \int_{t_{r-1}}^{\tau} X_j^{-1}(\tau_1) f(\tau_1) d\tau_1 d\tau. \end{aligned}$$

Кез келген Δ_N бөліктеуін алайық және сәйкес біртекті интегралдық теңдеуді қарастырайық

$$y(t) = \int_0^T M(\Delta_N, t, \tau) y(\tau) d\tau, \quad t \in [0, T]. \quad (7)$$

1 Анықтама. Δ_N бөліктеуі (1) теңдеуі үшін регулярлы деп аталады, егер (7) интегралдық теңдеуінің тек қана тривиалды шешімі болса.

$\sigma([0, T])$ арқылы $[0, T]$ аралығының регулярлы бөліктеулерінің жиынын белгілейік.

2 Анықтама. (3), (4) арнайы Коши есебі бірмәнді шешілімді деп аталады, егер кез келген $(f(t), \lambda)$ жұбы үшін, мұнда $f(t) \in C([0, T], \mathbb{R}^n)$, $\lambda \in \mathbb{R}^{nN}$, осы есептің жалғыз шешімі бар болатын болса.

1 Лемма. Δ_N бөліктеуіне сәйкес болатын (3), (4) арнайы Коши есебі бірмәнді шешілімді болады сонда тек сонда ғана, егер Δ_N бөліктеуі регулярлы болса.

3 Анықтама. $\Delta_N \in \sigma([0, T])$, $\lambda \in \mathbb{R}^{nN}$ болсын және $u[t, \lambda] = (u_1(t, \lambda), u_2(t, \lambda), \dots, u_N(t, \lambda))$ функциялар жүйесі (3), (4) параметрлері бар интегралдық-дифференциалдық теңдеулер жүйесі үшін арнайы Коши есебінің шешімі болсын. Онда келесі

$$x(\Delta_N, t, \lambda) = \lambda_r + u_r(t, \lambda), \quad t \in [t_{r-1}, t_r], \quad r = \overline{1, N},$$

$$x(\Delta_N, T, \lambda) = \lambda_r + \lim_{t \rightarrow T-0} u_r(t, \lambda)$$

теңдіктерімен анықталған $x(\Delta_N, t, \lambda)$ функциясы (1) интегралдық-дифференциалдық теңдеулерінің Δ_N жалпы шешімі деп аталады.

This research has been funded by the Science Committee of the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan (Grant AP08855726).

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Boichuk A.A., Samoilenko A.M. Generalized Inverse Operators and Fredholm BounDary-Value Problems, VSP, Utrecht, Boston, 2004.
2. Dzhumabaev D.S. New general solutions to linear Fredholm integro-differential equations and their applications on solving the boundary value problems. Journal of Computational and Applied Mathematics. 327 (2018), 79–108.

ПЕРФОРАЦИЯЛАНҒАН ОБЛЫСТАГИНЗБУРГ-ЛАНДАУ КОМПЛЕКСТІ ТЕНДЕУІНІҢ ТРАЕКТОРИЯЛЫҚ АТТРАКТОРЛАРЫН ОРТАШАЛАУ

Бекмаганбетов К.А.¹, Төлеміс А.Ә.², Чечкин Г.А.³

¹М.В.Ломоносов атындағы ММУ, Қазақстан филиалы, Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан

²Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан

³М.В.Ломоносов атындағы ММУ, Мәскеу қ., Ресей

E-mail: bekmaganbetov-ka@yandex.kz; abylaikhan9407@gmail.com; checkin@mech.math.msu.su

Дербес туынды диссипативті теңдеулер үшін траекториялық аттракторлар теориясы әзірленген [1]. Бұл тәсілге сәйкес Коши есептері үшін шешімдерінің жалғыздығы әлі дәлелденбеген (мысалы, 3D Навье-Стокс жүйесі) немесе орындалмаған (мысалы, осы баяндамада қарастырылған Гинзбург-Ландау комплексті теңдеуі) эволюциялық теңдеулердің шешімдерінің ұзақ мерзімді әрекетін зерттеуде маңызды. Соңғы уақыттарда пайда болған аттракторлардың орташалануына байланысты бірнеше жұмыстарды атап өтеміз ([2], [3] және [4]).

Аттракторлар диссипативті сызықты емес эволюция теңдеулерінің шешімдерінің уақыт шексіздікке ұмтылғандағы әрекетін сипаттайды. Олар динамикалық жүйелердің ең маңызды